

Kırım Tatar Şairi Eşref Şemizade'nin Ayder Emirov'a Yazdığı Mektuplar

Letters Written by Crimean Tatar Poet Eşref Şemizade to Ayder Emirov

Güldane Kevser Karamanhoğlu*

Öz

Kırım Tatar edebiyatının Sovyetler Birliği ve Sürgün dönemlerinde önemli bir şairi olan Eşref Şemizade, 21 Haziran 1908 tarihinde Kezlev şehrinde doğmuştur. Rüşdiye Mektebini bitirdikten sonra, Akmesçit'e gidip Sovpartşkola'da öğrenim görmüştür. Şairin "Çölde Yaz Akşamı", "Kış Kele", "Saba" başlıklı ilk şiirleri 1923 yılında yayımlanmaya başlamıştır. 1932 yılında Şemizade, Moskova'daki Sinema Enstitüsü'nün Edebî Senaryo Fakültesini bitirmiştir. Bu yıllarda "Dneprelstan" başlıklı manzum eserini kaleme almıştır. Sürgün döneminde "Alime" ve "Közyaş Divar" başlıklı lirik ve felsefi eserlerini yazmıştır. Şemizade, şiirlerinde kişisel ve toplumsal temalara odaklanarak Kırım Tatar halkının yaşadığı sürgün, soykırım ve zorlukları sanatsal bir üslupla ifade etmiştir. Şairin eserleri, halkın varoluş mücadelesini ve kültürel bağımsızlık arzusunu yansıtmaya bakımdan Kırım Tatar edebiyatında önemli bir yer tutmaktadır. Bu yazıda, Eşref Şemizade ve Ayder Reşatoviç Emirov'un hayatı ve çalışmaları hakkında bilgi verilmiş, Şemizade'nin Moskova'daki hastanede geçirdiği dönemde Ayder Emirov'a yazdığı mektuplar Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Söz konusu mektuplar Yıldız Dergisinin 1998 yılı 5. sayısında yayımlanmıştır. Şemizade'nin Kırım Tatar halkının yaşadığı tarihsel süreçleri ve kültürel mirasını eserlerine nasıl ele aldığı hakkındaki bu mektuplar, şairin edebi düşüncelerini yansıtmaya açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: Eşref Şemizade, Ayder Emirov, Kırım Tatar edebiyatı.

Abstract

Eşref Şemizade, an important poet of Crimean Tatar literature during the Soviet Union and exile periods, was born on June 21, 1908, in the city of Kezlev. After completing his primary education, he went to Akmesçit and studied at Sovpartşkola. The poet's first poems titled "Çölde Yaz Akşamı," "Kış Kele," and "Saba" began to be published in 1923. In 1932, Şemizade graduated from the Literary Screenplay Faculty of the Cinema Institute in Moscow. During these years, he wrote a poetic work titled "Dneprelstan." During the exile period, he wrote lyrical and philosophical works titled "Alime" and "Közyaş Divar." Şemizade expressed the exile, genocide, and struggles faced by the Crimean Tatar people in an artistic style by focusing on personal and societal themes in his poems. The poet's works have an important place in Crimean Tatar literature as they reflect his people's struggle for existence and desire for cultural independence. This article provides information about the life and works of Eşref Şemizade and Ayder Reşatoviç Emirov, and the letters Şemizade wrote to Ayder Emirov during his time in the hospital in Moscow have been translated into Turkish. These letters were published in the 5th issue of Yıldız Journal in 1998. These letters, which discuss how Şemizade approached the historical processes and cultural heritage experienced by the Crimean Tatar people in his works, are significant in reflecting the poet's literary thoughts.

Keywords: Eşref Şemizade, Ayder Emirov, Crimean Tatar literature.

Giriş

Kırım Tatar Edebiyatı'nın Sovyet ve Sürgün Dönemi'nde önde gelen şair ve düşünce adamlarından Eşref Şemizade, 21 Haziran 1908'de Kezlev'de doğmuştur. Rüşdiye mektebini tamamladıktan sonra Akmesçit'e giderek Sovpartskola'da eğitim almıştır (Kurtnezir, 2014, s. 125). Şemizade'nin edebiyata olan ilgisi henüz 16

*Yüksek lisans öğrencisi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, krmnlg.kevser.251@gmail.com, Orcid Id: 0009-0004-7417-9979

yaşındayken başlamıştır. Edebiyata adım attığı ilk şiiri “Lenin”i Leningrad’da kaleme almış ve çok karışık bir dönem olan 1925 yılında yayımlamıştır. Bu şiiri okulun duvar gazetesinde yayımlanmış ve bir yıl sonra “İleri Mecmuası”nda basılmıştır.

Eşref Şemizade, şiire olan ilgisini şöyle tarif etmiştir: “*Öyle oldu ki, köyde yaşayan akrabalarım yazdığım mektuplarımı, eğlence olsun diye kafiyeli beyitler şeklinde yazardım ve sonrasında tabiat güzelliklerini, mevsim değişimlerini tasvir eden parçalar yazmaya başladım. O yıllarda, Kırım’daki Sovyet yönetiminin kurulduğu ilk yıllar, şehrimizdeki ileri gelen hocalar ve gençler “Temir Kazık” adıyla bir el yazması dergi çıkarma teşebbüsünde bulundular. Yazısı güzel gençler derginin orijinal nüshasından sekiz on kopya çoğaltıp sonra bu dergiler elden ele geçerek okundu. Birkaç nüshası ise Akmescit ve Bahçesaray’a da gitti. Buna karşılık, Bahçesaray’dan da bizim şehrimize “Arkadaş” adlı el yazması derginin bir nüshası geldi. Onlardan başka, 1924 yılı başlarında, Şubat Devrimi’nin 7. yıl dönümüne denk gelen, sadece benim yazdığım iki makale ve az duyulmuş halk edebiyatı materyallerinden oluşan “Kuvan” (Balkurt Kutusu) adıyla 24 sayfalık resimli el yazması küçük dergi de çıkardım. Benim “edebi yazarlık ve gazetecilik faaliyetim” işte o küçük dergiyle başladı...”(Fazıl ve Nagayev, 2001, s. 322).*

Eşref Şemizade, 1927 yılında Kırım Tatar Türkleri’nin Arap alfabesinden Latin alfabesine geçişi ile ilgili düzenlenen konferansta süreci takip edecek komisyonun kâtibi olarak belirlenmiştir. Şemizade, 1927-1929 yılları arasında “Göz Aydın” dergisinin editörlüğünü üstlenmiş, Mart 1930’da Moskova’daki Devlet Sinema Enstitüsü’nün Edebiyat ve Senaryo Yazarlığı bölümünde eğitim almaya başlamıştır. 1932’de mezun olduktan sonra Kırım’a dönmüştür. Bu dönemde, kişisel duygularını yansıtan şiirler yazmış ve yayımlatmıştır.

1933 yılında, Eşref Şemizade, Sovyetler Birliği’nin büyük projelerinden biri olan DneproGES inşaatına adanmış olan “Dneprelstan” adlı şiirini yazar. Bu şiir, dönemin önemli yapılarından biri olan DneproGES barajının inşaatını ve bu projeye katılan işçilerin gayretlerini anlatan bir eserdir. Şiirde “DneproGES” inşaatı, oradaki işçilerin gayretleri, Ukrayna’nın geçmişi, Dnepr bölgesinin tarihi, halkının yaşamı ve mücadelesi hakkında da değerlendirmeler yapılır. Ayrıca, o bölgede yaşanan değişimler, kahramanlıklar ve gelenekler hakkındaki düşünceler yer almaktadır. O dönemde “Dneprelstan” şiirin bazı parçalarını birçok kişi tarafından okullarda, yatakhanelerde, toplantılarda ezbere okunmuştur. “Dneprelstan” gazetelerde ve dergilerde yayımlanmıştır. 1934 yılında ise ayrı bir kitap olarak basılır. Şiir, şair için adeta bir portre çizer. Bu portre, onu sadece Kırım’da değil, tüm Sovyetler Birliği’nde tanınan biri yapmıştır. Büyük şairler Abdullah Tukay, Süleyman Stalinsky, Abulkasim Lahuzi, Alimcan İbrahimov ve diğerleriyle birlikte, 25 yaşında adı Büyük Sovyet Ansiklopedisi’ne dahil edilmiştir (Fazıl ve Nagayev, 2001, s. 323-325).

Eşref Şemizade 1934 yılında SSSR yazarlarının birinci kongresinde delege olarak katılmıştır. 1935-1937 yılları arasında Kırım Yazarlar Birliği’nin sekreteri olarak

görev yapmıştır. 1935 yılı Mayıs ayında bir grup Kırım Tatar yazarı, Maksim Gorki ile görüşmüş ve bu görüşmede Eşref Şemizade de yer almıştır. Dört saat süren oldukça ilginç ve derinlemesine geçen bu toplantı, şahsen Şemizade üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Sohbet sırasında Maksim Gorki, Kırım Tatar edebiyatı, ana dil ve sanatının gelişimi konularından, halk yaratıcılığı, toplama ve öğrenme çalışmalarından büyük bir ilgiyle bahsetmiştir. Özellikle, halk ağız yaratıcılığını ve milli folkloru iyi bilmenin, yazarlar için ne kadar önemli bir çaba olduğunu vurgulamıştır. Gorki o sırada şöyle demiştir: “*Kendi halkının folklorunu iyi bilmeyen biri, hiçbir zaman iyi bir yazar olamaz. Böyle bir yazarın eseri, okuyan kişinin yüreğine dokunmaz. Halk yaratıcılığı, bir milletin tükenmeyen ruhsal zenginliğidir. Ve her dürüst, vicdanlı yazar, bu zenginliği tüm içtenliğiyle öğrenmekle yükümlüdür*”. Eşref Şemizade, büyük yazarın bu öğüdünü ve tavsiyesini yerine getirmiş ve hayatı boyunca bunu takip etmiştir. Onun yaratıcı başarılarının, eserlerindeki derinlik ve dil zenginliğinin temeli halk edebiyatını derinlemesine öğrenmesinde ve ondan bilgi alıp ustalıkla kullanmasında yatmaktadır (Fazıl ve Nagayev, 2001, s. 325-326).

24 Haziran 1941’de tutuklanan Şemizade, üç ay boyunca Akmesic’teki Sovyetler Birliği İçişleri Halk Komiserliği tutukevinde tutulduktan sonra İrkutsk’taki bir hapishaneye sevk edilmiştir. 4 Nisan 1942’de yetersiz kanıt nedeniyle serbest bırakılmıştır. Eşref Şemizade, 11 Mart 1978’de Moskova’da vefat etmiştir. Vasiyeti doğrultusunda Kırım’a getirilen şair, 14 Mart 1978’de Akçora köyündeki Müslüman mezarlığına defnedilmiştir (URL1).

Şemizade, çeşitli görevlerde çalışmanın yanı sıra şiirler yazmış ve dünyaca ünlü şairlerin eserlerini Kırım Tatar Türkçesine çevirmiştir. Şairin şiirleri, özellikle “Kaval” (1965), “Togan Kaya” (1969), ve “Şiirler ve Poemalar” (1978) adlı şiir kitaplarında toplanmıştır. Bu eserler, 1944 sonrası Kırım Tatar şiirini yeniden canlandıran önemli örnekler olarak kabul edilir. Şemizade’nin “Alime” ve “Asıl Han” gibi destan türündeki şiirleri, Kırım Tatar edebiyatı yapıtları arasında yer alır. Bunlar, halk arasında “Asıl Han Destanı” olarak bilinen “Közyaş Divar” (1944) adlı eserinin de parçalarıdır. Şair bu eserini uzun yıllar önce yazmış olmasına rağmen, Sovyet dönemi baskıları nedeniyle ancak eserinin bir kısmı “Togan Kaya” ve “Asıl Han” kitaplarında yayımlanabilmiştir. “Közyaş Divar”, halk destanlarından farkı olmayan bir üslupla yazılmış olup halk edebiyatı ürünlerine yakın bir biçimde halk arasında büyük ilgi görmüştür. Eserde Kırım Türkçesi sergilenmiş, halk deyimleri ve atasözlerinden de faydalanılmıştır. Bu eser, Kırım Tatar halkının yaşadığı acı ve sürgünleri anlatan anlamlar taşır (URL 3).

Közyaş Divar adlı eserde, dağlar, çöller, bahçeler ve gökyüzü gibi doğa unsurları sıkça geçmektedir. Bu unsurlar, vatanın bereketi ve güzelliğini vurgulamak için kullanılmıştır. Memleketin zengin ve bereketli toprakları tasvir edilmiştir. Şemizade’nin bu eserinde memleketin her bir köşesine duyduğu sevgi ve özlem, her dizede hissedilir. Şair, doğa tasvirlerini soyut kavramlarla birleştirerek, imgeler yaratmıştır:

Zaman zaman ekende,

*Zaman yaman ekende,
Yeryüzü de kök kibi,
Munar, duman ekende.*

*Kiyik çöller artında,
Kara derya katında.
Olgan zengin bir diyar,
Baarstan adında.*

*Kışı baar, küzü yaz
Dertke derman ovası
Bulutlarnen sırdaşdan
Karlı dağı, kayası*

*Keniş kulan çölleri
Kible sırtka yayılğan
Togayları içine
Atlı kirse, cayılğan*

*Tolıp taşkan mahsulga
Bağçaları, bağları
Kiyik kuştan, ayvandan
Keçilmegen dagları (Şemizade, 1993, s. 3).*

*“Zaman zaman iken,
Zaman yaman iken
Yeryüzüde gökyüzü gibi
Sisli dumanlı iken*

*El değmemiş kırların ardında
Karadeniz'in derinliklerinde
Zengin bir diyar var*

Baaristan adında

Kışı bahar, güzü yaz

Derde derman havası

Bulutlarla dertleşen

Karlı dağı kayası

Geniş engin kırları

Kible sırta yayılmış

Çayırları içine

Atlı girse kaybolmuş

Ürünlerle dolup taşan

Bahçeleri, bağları

Yabani kuştan hayvandan

Geçilemeyen dağları”

Eşref Şemizade'nin şiirlerinde aşk, vatan, dostluk ve doğa gibi temalar öne çıkar. Vatan ve kahramanlık, şairin sıkça işlediği kavramlar arasındadır. Kırım halkının kaderini yansıtan konulara odaklanan Şemizade, halkının duygularını şiirlerinde dile getirmiştir. Onun şiirleri, yalnızca bir bireyin değil, Kırım Tatar halkının tarihsel zorluklarını da gözler önüne sermektedir. Vatan hasreti, sürgün ve direniş temalarını işleyen şiirleri, Şemizade'nin eserlerinde önemli bir yer tutar.

Şairin ölmeden önce yazdığı “Yüreğime” adlı şiir, yaşamının son dönemindeki duygu ve düşüncelerini yansıtır. Şiirin ilk bölümü, şairin *yüreği* ile olan derin bağını ifade ederken, ona gösterdiği sabır ve özlemi anlatır. “Yüreğim” burada hem kişisel bir varlık olarak, hem de halkın yaşadığı zorluklarla birleşir. Şairin *yüreği*, kendi içindeki yaraları ve halkının yaşadığı zorlukları simgeler. İlerleyen bölümlerde, çocukluk ve gençlik yıllarının huzurlu, saf zamanları anlatılırken, bu dönemlerin ne kadar kısa sürdüğü vurgulanır. Şiir, zamanın değişen koşullarını anlatan bir özlemler dizisi gibi akar. Bu huzur dönemi, kanlı yıllar, iktidar değişiklikleri ve halkın yaşadığı zulümle yer değiştirir. Son bölüme gelindiğinde ise, şairin halkına olan derin sevgisi ve vatan özlemi belirginleşir. Şiir, hem halkın hem de şairin mücadelesini ve kayıplarını somutlaştırırken, aynı zamanda bir anlamda “vedayı” da barındırır. Şair, halkının vatanına dönebilmesi için son bir güç toplayarak, son arzusu olarak bu dönüşü dile getirir. Yüreğime adlı bu şiir, halkın, bireyin ve şairin *yüreğindeki* acı, özlem gibi

duyguları taşır. Şairin son sözleri, halkı için bir veda ve bir tür kapanış anlamı taşırken, şiir aynı zamanda toplumsal hafızanın bir yansıması olarak da okunabilir:

Yüreğime

(Şairin ölümüne yakın yazdığı son şiiri)

*Çaren varsa, durma, tepin birkaç yıl daha,
Ta anamın kanından eşim olan yüreğim!
Güçten düşüp dursan da hiç sitemim yok sana,
Çünkü sen de benim gibi pek yıprandın, yüreğim!*

*Kendimi bildiğimden beri “küt küt ”! atarsın
Gece gündüz yorulmak bilmez yüreğim göğsümde.
Çocukluk ve gençlik çağını geçirdik biz sakin, rahat
Aziz yurdumuzun şefkatli, geniş göğsünde.*

*Yaz ayları temiz havada, engin kırların koynunda,
Karadeniz'in dalgaları arasında atladık.
Kış ayları masal dinleyerek, ninelerin yanında,
Ya da okul sıraları arkasında geçirdik.*

*Bu neseli vakitler çok sürmedi, kanlı yıllar başladı.
Birkaç sene içerisinde beş on iktidar değişti.
Güzel Kırım çevrildi ana bana gününe,
Biri kaçmaya vakit bulamadan, diğer haydut yetişti.*

*Kargaşalı bu yılları biz de baştan geçirdik,
Beyaz terör kızıl terör, açıklara katlanıp.
Mağrur, temiz yürekli halkımızla, alçak, hain baş “lider”in
Vadettiği sahte, yalan sözlerine aldanıp...*

Kendim gibi, sana da acımadım, yüreğim,

*Uzun yıllar sadece yalan propaganda dinlettim.
Namuslu halk rehberleri birer birer kurşuna dizildi,
Halk yas tutsa yas tutturdum, halk inlese inlettim.*

*Yirmi sekiz, otuz iki, otuz yedi, kırk dörtte
Zulmün on kötüsünü ikinci "lider" uydurdu.
Bütün halkı, hasta, genç, yaşlı demeden,
Bir gecede vatanından gurbete sürdü.*

*Tam kırk yıl benle sen de çektin kulluk azabını,
Hapislerde, kamplarda, sürgünde, gurbette.
Ben Ah!? desem, sen iç geçirdin, ben ağlasam ağladın.
Zulüm, ceфа bir olduktan sonra kader de bir, elbette.*

*Gücün yeterse durma, dayan yüreğim, dayan.
Biçare halkımın vatanına yerleştiğini görelim.
Bütün halkımızla biz de hasret olduğumuz yurdumuza kavuşup
Göbeğimin kanı damlamış toprağında ölelim!
7 Şubat 1978, Moskova
Bu şiir son şiirim olsa gerek. Elveda, yüce, biçare, bahtsız halkım.*

Eşref (Maşkaraoğlu, 2024, s. 131-132).

Şemizade'nin mektuplarında önemli bir yer tutan Ayder Reşatoviç Emirov, Kırım Tatar toplumunun gazetecilik ve kültürel sahadaki önde gelen isimlerinden biridir. 1954 yılında Özbekistan Cumhuriyeti'nin Bulungur ilçesine bağlı Krasnogvardeysk şehrinde dünyaya gelen Emirov, Taşkent Bölge Pedagoji Enstitüsü'nün Filoloji Fakültesinden mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından Kırım Tatar halkının kültürel dirilişi ve kimliğinin korunmasına katkılarda bulunmuştur. Bu bağlamda, Kırım Tatar Kültürünü Canlandırma Koordinasyon Merkezi'nin başkan yardımcılığına seçilmiş ve Cumhuriyet Kırım Tatar Kütüphanesi'nin başkanlığını üstlenmiştir (URL 2). Gazetecilik kariyerinde Ayder Emirov, Kırım Tatar halkının kültürel ve politik meselelerine dair pek çok yayında görev yapmıştır. 1992-1995 yılları arasında Latin harfleriyle Türkçe olarak yayımlanan Kırım Sedası gazetesinin editörlüğünü üstlenmiştir. Bu gazete, Kırım'daki Türk diasporasına hitap eden bir yayın

olarak ayda bir defa iki sayfa halinde Akmesic'te basılmıştır (Keskin, 2015, s. 299). 1993 yılında yayımlanmaya başlayan ve Rusça haftalık olarak çıkan Golos Kırıma (Kırım Sedası) gazetesinin de kurucusu ve ilk genel yayın yönetmeni olarak görev yapmıştır. Bu gazete, tirajı en yüksek kültür-sanat yayınları arasında yer almış, okuyucu kitlesinin büyük bölümünü Kırım Tatar gençleri oluşturmuştur (Keskin, 2015, s. 316). Emirov, ayrıca 1991 yılında adını Akmesic'teki Salğır Nehri'nden alan Salğır dergisinin başyazarlığını yapmıştır. Dergi, Kırım Tatar Medeniyet Merkezi'ne bağlı olarak kültür-sanat içerikli yayın yapmış; ancak maddi imkânsızlıklar nedeniyle sadece iki sayısı yayımlanabilmiştir. Kiril harfleriyle Kırım Tatarca yayımlanan bu dergi, edebiyat, tarih ve sanat gibi konuları ele almış ve her makalenin sonunda Rusça özetler sunmuştur (Keskin, 2015, s. 299). 2002 yılında ise Poluostrov (Yarımada) adlı haftalık gazetenin sahibi olmuştur. Bu gazete, Akmesic'te Rusça olarak yayımlanmış ve Kırım Tatar toplumunun kültürel ve politik meselelerine yönelik içerikler üretmiştir (Keskin, 2015, s. 316).

Emirov'un gazetecilik alanındaki faaliyetleri, Kırım Tatar halkının tarihini ve kültürünü koruma misyonu etrafında şekillenmiştir. Hem yazılı basın hem de kültürel çalışmalar yoluyla halkına hizmet eden Emirov, Kırım Tatar toplumunun önemli isimlerinden biri olarak anılmaktadır.

Eşref Şemizade'nin Ayder Emirov'a yazdığı mektuplarda, yazarın kişisel yaşamı, sağlığı ve kültürel meselelerden bahsedilmektedir. Mektuplarda, yazarın özellikle Sovyetler Birliği döneminde Kırım Tatarları'nın yaşadığı zorluklar ve kültürel mirasın korunması üzerine endişeleri öne çıkmaktadır. Eserlerinde tarih ve edebiyatın korunması gerektiğine dair büyük bir çaba ve gayret görülmektedir. Ayrıca şairin hastalığı nedeniyle yaşadığı zorluklar ve ilerleyen yaşına rağmen, kültürel mirasın kaybolmaması için verdiği mücadele göze çarpmaktadır. Eserlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması gerektiğine dair sürekli bir vurgulama yapan şair aynı zamanda, toplumunun yaşadığı haksızlıklar ve sürgünler hakkında duyduğu öfke ve hayal kırıklığını mektuplara yansıtır. Kırım Tatarları'nın kendi topraklarında yaşam haklarının olmaması, Ermeni nüfusun vatanlarına dönebilmesiyle karşılaştırılarak ele alınmıştır.

Eşref Şemizade'nin mektuplarındaki dil, kültürel kimliğe sahip çıkma, tarihsel mirası koruma ve halkının acılarına karşı duyduğu derin üzüntüyü yansıtmaktadır. Bu mektuplar, aynı zamanda şairin ve yazarın halkına olan bağlılığını, kültürel mirasına duyduğu saygıyı ve tarihsel adaletsizliklere karşı duyduğu direncini içeren önemli bir kaynaktır.

Eşref Şemizade'nin Ayder Emirov'a Yazdığı Mektuplardan

28 Ağustos 1977

Moskova

Sevgili Kardeşim Ayder!

Bugün hastaneye yatışımın 37. günü, ameliyat oluşumun ise 27. günü. Gidişata bakılırsa, bir ay daha yatmam gerekecek gibi gözüküyor. Çok usandım. Zaman çok yavaş geçiyor. Gazete ve dergiler çabucak okunup bitiyor. Aydın¹ benim koğuşuma televizyon da getirdi. Ancak, hep şartlar hastane şartları. Zamanımı türkü söyleyerek geçiriyorum. Ne kadar yüksek derecede sanatsal türkülerimiz var! Sözleri melodilerinden, melodileri sözlerinden güzel. Öldükten sonra bu muhteşem melodileri dinleyemeyeceğime üzülüyorum.

*Yüce dağdan aşırayım,
Gönül, seni şaşırayım.
Gurbet iline düşüreyim,
Uslandırayım, gönül seni!*

Zalim felek, halkımızın iyisini gurbet illere attı. Şu garip halkla...Sürgüne gönderilen pek çok alçak, satılmış “aydınımız”, kendi çıkarlarını düşünerek, tarihimizi, medeniyetimizi baltalayıp bıraktılar ve hâlâ bugün bu rezil işlerini sürdürmekte. “Benim Özbekistan’ım”, “Doğduğum Semerkant’ım” diye şiirler yazıyorlar. Yani uslanmadılar, akıllanmadılar... [...]

20 seneden beri [...] “Aslıhan”ı basmıyorlar. Kime söyleyeceksin? Kimden yardım isteyeceksin?.. Bu şiir benim değil, o halkımızın dil zenginliğinin ansiklopedisi! 14. bölümde bunu okuyucularıma çok güzel anlatıyorum.[...]

İleride yapılacak çok iş var. Eğer ben hastaneden çıktıktan sonra işe yararsam, bir kış içinde 1860 yıllarından 1920 yılına (Sovyet hükümeti gelene kadar) kadar edebiyat tarihimiz hakkında bir kitabı yazıp bitirir, daktiloda 5 nüsha bastırır ve bunlardan birini Aydın’a, ikincisini sana, üçüncüsünü Nuriye’ye², dördüncüsünü Pedagoji Enstitüsü’ndeki Aliye Veliullayeva’ya gönderirim. “Eğer tabiat biraz daha ömür verirse, birkaç ay içinde ‘Kırım Tatar Sovyet Edebiyatı Tarihi’ni de yazıp tamamlarım. Bu kitaba yalnızca Osman Akçokraklı, Abibülla Odabaş, Şevki Bektope, Bilal Üsein, Abdulla Latifzade, Amet Ozenbaşlı, Bekir Çobanzade, Memet Huzet, Kadirzade, Amdi Geraybay, Usein Baliç, Mamut Nedim, Veli Abil ve Zeynep Abbas, Abdüreis Parmaksız, Ümer Sami, Veis Tanabaylı, Asan Sabri Ayvazov, Ümer İpçi, Cafer Gafar, Usein Cahid gibi yazarlarımızın eserleri hakkında düşünceler belirtilir ve en sonunda birkaç satırda Z. Cavtobeli, K. Camanaklı ve Altan’ın yaratıcı çalışmaları hakkında birkaç söz söylenir.

Ancak, şimdi işe yarar mıyım, yaramam mı, bilmiyorum. Bu hastalıklar beni çok bitirdi. Milletimizin bahtı için, doğanın bana birkaç yıl daha verimli bir ömür vermesi gerek...

Kötü hissediyorum iyi değilim, Ayder. Yüreğim öyle hissediyor. Sonuç hayırlı olsun!

Selamlar, sana ve ailenize sağlık dilerim:

---

¹ Şairin oğlu.

² Nuriye Abdullayev.

Eşref ağabey.

12 Eylül 1977

Ayder Kardeşim!

[...] Gasprinski, Abibulla Kerem, Akçokraklı, Abibulla Odabaş, Çelebicihan ve Cafer Seydamet'in nesir eserlerini yeni yazıya aktarmayı tamamlayamadım. Ben ölsem, onlar ebediyen kaybolup gidecekler. Hiçkimse bilmeyecek! Ben sağ olursam, bu "aktarma" işini başkalarına da yüklerim. Bu klasik başyapıt eserlerinin araştırmalarının çoğu bende mevcut. Ancak, onlar da Arap harflerine ait (!!) Onları da makiniste dikte etmek gerek! Bunları anladıysam, deli olacağım. Yeni alfabeye kendim aktardığım bazı en değerli klasik eserlerimizin metinlerini ise, benden çaldılar (!!!) Bizim en medeni değerlerimiz onlardır. Eski edebiyatımızı hiç söylemiyorum. Onların neredeyse hepsi "dokunulmamış hazine" gibi Arapça metinler!³

Ben bu son 20 yıl içinde, bunları topladım (İstanbul, Kahire, İskenderiye, Londra, Leiden, Budapeşte, Varşova, Leningrad, Moskova kütüphanelerinden ve arşivlerinden topladım). Onları Rus yazım kurallarına göre yazıp bitirmeye beş dakika bile vaktim olmadı. Gece gündüz çalıştım. Başka vatansever, kendi tarihini, kendi medeniyet zenginliğini seven, onları korumaya çalışan milletler böyle büyük işlerde onlarla, yüzlerce bilim insanıyla ayrılırlar. Özbekler, Azerbaycanlılar, Kazan Tatarlarında 50 yıldan beri yüzlerce bilim insanı, musikişinas, folkloristler, edebiyat araştırmacıları çalışıyorlar ve sonuç alamıyorlar. Bizim medeniyet zenginliğimiz onların çalışmalarından daha zengin olmasına rağmen, bizde 40 yıldan beri hiçbir ilerleme sağlanamadı...

Ne kadar büyük bir facia! Artık bende umut kalmadı. Şimdi, en azından, Gasprinski, Çelebicihan, Cafer, Özenbaşı, Şevki, Amdi Geray, Kadırzade, Memet Nuzetlerin eserlerini GELECEK NESİLLERE AKTARMAYI HAYAL EDİYORUM!

Samed Vurgunlar, Hamza Hakimzadeler, Alimcan İbraimovlar, Sadriddin Ayniyler, Muhtar Auezovlar bizim klasiklerimizin ellerine su dökemezler.

Kazak, Azerbaycan, Özbek, Kazan Tatarı yazarlarının ve bilim insanları kendi klasiklerini el üstünde tutup gururlanırlar. Bizim hain, cahil "yazarlarımız" ve "edebiyatçılarımız" ise, kendi klasiklerimizin eserlerini değil, adlarını dahi bilmezler!..

Selam ile: Eşref.

2 Ekim

1977

[...]Sizde, Lgovsk'de bir kütüphane var. Orada ayrıca, "Pravda" gazetesinin Eylül ayı koleksiyonunu bulun. 30 Eylül'de çıkan nüshasının 4. sayfasında Ermeni sanatçı Goar Gasparyan'ın "Kervan hâlâ yolda"adlı makalesini okuyun! "Kervan hâlâ

---

³ "Arap alfabesinde" anlamına gelir.

yolda''demek: “Dış ülkelerde yaşayan Ermenilerin kervanları durmadan Ermenistan’a gelir.” demektir.

Makalenin sonunda, 30 yıl önce vatanına dönen Gasparyan şöyle diyor:

“Artık on binlerce aile (!!!) dünyanın 26 ülkesinden anavatanlarına (!!!) döndü. Ermenistan Cumhuriyeti Bakanlar Sovyeti’ne bağlı Göçmenleri Karşılama ve Yerleştirme Komitesi, yurt dışından dönen Ermenileri yüzlerce kişilik gruplar hâlinde karşılıyor ve yerleştiriyor... Ve ben derin bir şekilde inanıyorum ki, erken ya da geç, eski halkımın yüzyıllık rüyası gerçekleşecek: tüm hemşehriler Sovyet Ermenistanı’nda toplanacak. Kervan hâlâ yolda.

Türkiye’de yaşayan bir buçuk milyon, Bulgaristan’da göçmen olarak bulunan 100 bin, Romanya’da dışlanan 50 bin Kırım Tatarını söylemiyorum. 33 yıldan beri gurbet ellerde, vatanları olan —Kırım’a hasret bir şekilde yaşayan, Sovyet pasaportları olan zavallı Kırımlıların Sovyet Kırım’ında — kendi vatanlarında yaşama hakları yok!!!

Neden zengin Ermeni tüccarlarını el üstünde tutuyorlar da, bizim halkımızı kendi vatanlarına yerleştirmiyorlar?.. Çemodurov’dan ve ondan da büyüklerden, en büyükten bu soruyu sormak gerek [...]

Selamlar: Eşref.

19 Kasım 1977

Moskova.

Sevgili Ayder!

[...] Ekim ayının ikinci yarısında ve Kasım ayının ilk yarısında Lenin Kütüphanesi’nin, Moskova’nın dışında (Podmoskove’de) yeni kurulan gazete bölümüne çok gittim. Birçok şey buldum. ‘Ant Etkenniñ’ (Yemin Edenlerin) yazarının öldürülmesi üzerine, ona adanmış siyah çerçeveler içinde, Kazan Tatar gazetelerinde çıkan yas siyah sayfaları okuduğunda gözyaşlarını tutamazsın. Bu tür gazeteler Leninka’da (Lenin Kütüphanesi’nde) daha önce yoktu; yeni ortaya çıktılar.

Ben şimdi oldukça yaşlıyım. 6-7 aydan sonra sekizinci on yılıma adım atacağım, eğer ölmezsem.

Ölürsem, tarihimize ait bu kadar zenginlikler (hepsi Arap alimlerinden olan) tümü kütüphanelerde kalacak ve büyük ihtimalle gereksiz şeyler olarak değerlendirilecektir! Bunları düşündüğümde, yüreğim kan ağlıyor; “ne kadar bahtsız bir milletiz ki, bu zenginliklerin kaybolacağını gördüğüm için ne kadar bahtsız bir insanım” diye ağlıyorum!

Sana ve ailene selamlar:

Eşref ağan.

23 Kasım

1977

Sevgili Ayder!

Kısmet olursa, yarın 24 Kasım'a trenle lanetli toprağa döneceğiz. Şu anda yaşadığımız yerden de ayrılıyorum. Hasretli toprağa dönüp orada ölmeye de çarem yok.

Bu geniş dünyanın benim için artık tadı kalmadı. Nereye baksan, yalan, iyi şeylere göz yumuluyor, kötü şeyler övülüyor. Çeyrek milyarı bırak, bir milyon çoban bile yok.

Tarihi sahte ve benzeri.

Yazık, yazık ki, Arap âlimleri tarafından yazılmış bilimsel, tarihi materyallerime yazık. Yirmi yıllık emeğim, Rusça söyleyecek olursak, 'boşa 'gidecek. Benim gibi beceriksiz, sessiz bir edebiyatçı, tarihçi için bundan daha büyük bir trajedi olur mu? Büyük, güçlü atalarımın çoğu 28, 29, 35, 40, 43, 45, 46 yaşlarında vefat ettiler.

Ben, ahmak, onlar kadar bile yaşayıp o büyük zatlarımızın hayatlarını, parlak işlerini koyun sürüleri gibi cahil halkımıza ve bir avuç yaşlı vatanseverimize anlatamadan, gözlerimi kapayacağım.

"...Olduk, olduk, kan, irin, toprak olduk..."

Görmedik mi Tatar olmak bir onur değil miydi?"

Şehit olan büyük bilge kişiye:

"... Olduk, doğru, kan, irin, toprak olduk;

Halkımızın yüzünü görmeyip bir onurluluk"

diye cevap vermek zorundayız.

Selam ile...

21 Aralık 1977

Taşkent.

Aydar, Size Yazıyorum!

[...] Kasım ayının son günlerinde eve döndük. Kendi kendime güzel bir dünya hayali kuruyorum. Doktorlara bakınp tedavi ediliyorum. 18 Aralık sabahı, kardeşlerimden Meryem Özenbaşı (en ünlü millet adamlarımızdan biri, birçok tarihi ve bilimsel makalesinin yanı sıra "Kırım Tatar Faciası" adlı ünlü kitabın yazarı Ahmet Özenbaşı'nın ve benim teyzem Anife'nin kızı) gelip, beni Taşmi'ye kendi polikliniğine götürdü.

Eğer ölürsem, zavallı milletimin gerçekten bahtsız olduğunu, tamamen yok olup gideceğini, tarihinin bile kalmayacağını bilerek üzümlere öleceğim.

Bu mektubu Taşmi'den yazıyorum. [...]

Seni öpüyorum: Eşref

11 Ocak 1978

Moskova.

Ayder!

Moskova'ya, Aydın ağabeyin evine, 10 Ocak'ta akşam saat 23.00'te vardık. Uçak beni biraz sarstı. Sabah güzel bir uyku çektim. Bu mektubu sana 11 Ocak'ta gündüz Moskova'dan yazmaya başladım.

Gördüğün gibi, bir yıldan beri organizmam ölümle mücadele ediyor.

12 Ocak 1978

Moskova.

Dünkü mektubumu devam ettiremedim. Yatmam gerekti. Birkaç gün sonra hastaneye gideceğim.

Mustafa Cemilev⁴ kamptan dönüp geldi. Bana, hastaneye geldi. Haber çok, ama yazmak mümkün değil. [...]

Eşref ağabeyin.

13 Ocak 1978

Moskova.

Ayder Kıymetlim!

Bana aşağıdaki sorulara acele cevap ver:

1. Çelebi ilinde kaç Kırım Tatarı var?
2. Onların arasında oturma izni olanlar var mı?
3. Çelebi iline ilk göç eden Tatarlar hangi yıl geldiler?
4. Kırım'a (Çelebi iline) geldikten sonra vefat eden Kırım Tatarları oldu mu?
5. Vefat edenleri nereye defnettiler? Bu köyün Rus mezarlığının bir köşesine mi, yoksa başka bir yere mi? Müslüman mezarlığı belki Cuma Eli (Zolotoye Pole) köyünde⁵ mi?

13 Şubat 1978

Moskova

---

⁴ Mustafa Cemilev, E. Şemizade'yi Tashmi'de ziyaret ettiği hakkında konuştu.

⁵ Burada İslam-Terek (Kirov) bölgesindeki Caylav (Zolotoye Pole) köyü hakkında konuşuldu.

Özümün Ayderim!

Benim vaziyetim ağır. En iyi hastanede hastalığımı çeşitli cihazlarla, röntgen ve diğer tetkiklerle inceliyorlar. Çok zayıfladığım için (25 kilo verdim), operasyon yapmıyorlar. İştahım yok. Hiçbir şey yiyemiyorum, yesem de kusuyorum. Çok çekiyorum, Ayder Saide, Aydın ve Vildan başımın ucundan ayrılmıyorlar. Onlara söyledim ve Rıza'ya⁶ yazdım: “Eğer ölürsem, üzülmeyin, beni vatanıma götürün, Akçora (Dolinnoye) köyünün mezarlığına gömün.”

“Eğer halkımın mutluluğu için ölmezsem ve birkaç yıl daha yaşarsam, senin gibi, Rıza gibi vatansız öğrencilerimin yardımıyla işimi sona erdireceğim” diyerek yaşıyorum.

Sevgili Ayder, sizlere sağlık diliyorum. Mektup yazacak halim yok.

Selamlar: E. Ağan.

13 Şubat, 1978

Moskova.

Ayder Oğlum!

Senin 9. gün yazdığın mektubunu bugün, 13 Şubat'ta aldım.

Ben çok ağır hastayım, Ayder. Bir aydan beri Moskova'da evde yatıyorum. Çok zayıfladığım için doktorlar operasyon yapmaktan kaçınıyorlar. 28 kilo verdim. Yiyemiyorum. Yediğimi kusuyorum. Çeşitli tetkikler yapıldı. Vaziyetim çok ağır!

Bugün sana yazdığım bir şiirimi gönderiyorum⁷.

Yazdığım gibi gönderiyorum. Düzeltecek halim yok, çarem yok. Sakla! Kendimde kopyası da yok⁸.

Kimseye okutma, gösterme! Kopyasını verme! Belki bir gün, Allah korusun, gerek olur.

Belki bu benim son şiirimdir!

Vildan sana benim yeni kitabımdan 3 nüsha göndermişti. Aldın mı, almadın mı, yazmadın!

Ben yazmasam da, sen mektup yaz! Belki bir gün daha görüşürüz. Zalim kader! Zalim dünya!

Selam ile: Eşref ağan

Sonuç

---

⁶ Rıza Fazıl

⁷ “Yüregime” başlıklı şiirden bahsediyor. (A. E.)

⁸“ Bu sözler, o zamanlar tüm mektuplarımızı ‘bilen’ KGB görevlilerini rahatsız etmek için yazılmış gibi görünüyor. Şiirin temel nüshalarından birbirinin şairin arşivinden koyduğu biliniyor. İlk kez ‘Lenin Bayrağı’nda şairin vefatı üzerine E. Şemizade tarafından yayımlandı.”

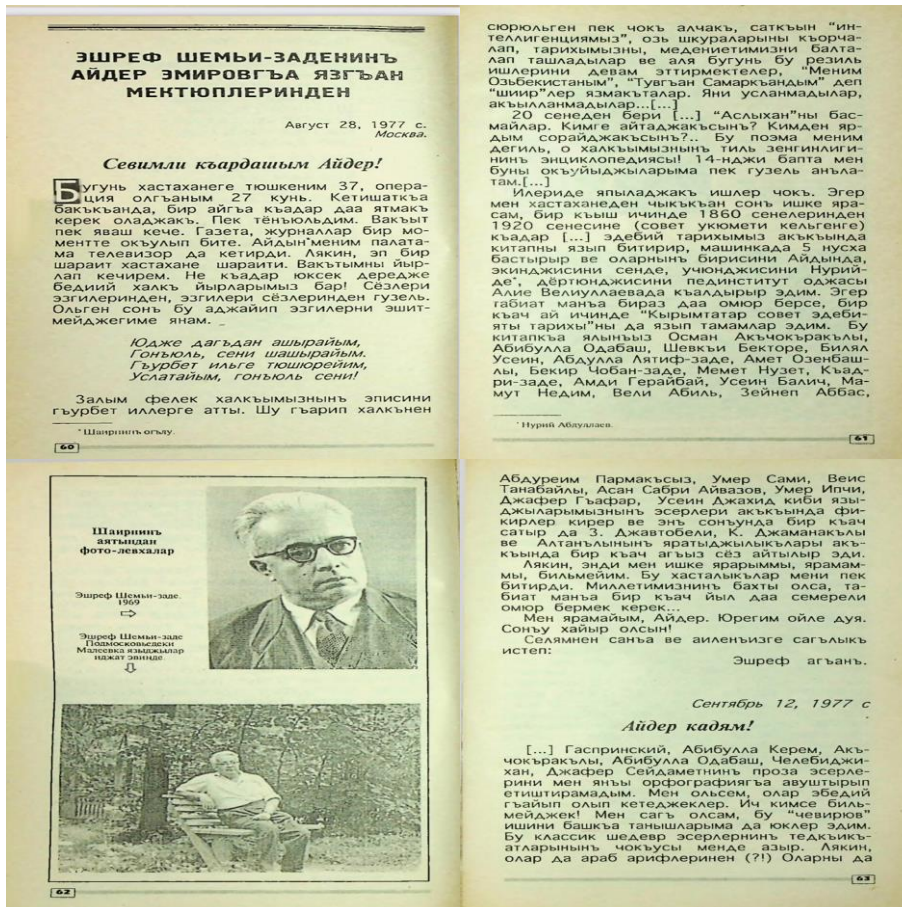

Eşref Şemizade, Кырым Татар edebiyatının Sovyet ve Sürgүн dönemindeki önemli isimlerinden biridir. Şemizade, eserlerine halkının tarihini, kültürünü ve yaşadığı acıları yansıtmıştır. Onun eserleri, bireysel duyguların ötesinde, Кырым Татар halkının toplumsal hafızasını, sürgүн ve zulüm karşısındaki direnişini ve vatan sevgisini dile getirir. Maksim Gorki'nin etkisiyle halk edebiyatından beslenen Şemizade, eserlerinde Кырым Татар dilini ve kültürünü yaşatma çabasını sürdürmüş, kültürel mirası gelecek nesillere aktarma görevini üstlenmiştir. “Dneprelstan,” “Közyaş Divar” ve “Yüreğime” gibi eserleri, Кырым Татар halkının tarihindeki olayları edebî bir şekilde yansıtmaktadır.

Şemizade'nin Ayder Emirov'a yazdığı mektuplar da bu görevin yansımasıdır. Mektuplarda, sürgүнlerin ve baskıların Кырым Татар halkı üzerindeki etkileri, kültürel değerlerin korunmasına yönelik çabalar ve bu değerlerin unutulma tehlikesine karşı duyulan endişeler vurgulanmıştır. Sağlık sorunlarına rağmen halkın kültürel zenginliklerini koruma sorumluluğunu üstlenen Şemizade, Кырым Татар kimliğinin muhafaza edilmesi için mücadele etmiştir.

Eşref Şemizade'nin hayatı ve eserleri, Кырым Татар halkının sürgүн ve mücadele dolu tarihini yansıtmaktadır. Şemizade'nin mektupları ve eserleri, Кырым Татар halkının trajik geçmişine tanıklık eden önemli belgeler olup kültürel mirası koruma sorumluluğunu bugünkü nesillere devretmektedir. Gelecek kuşaklar için bu eserler, vatan sevgisi, direniş ve kültürel kimliğe bağlılığın örnekleri olarak kullanılabilirler.

EK - EŞREF ŞEMİZADE'NİN AYDER EMİROV'A YAZDIĞI MEKTUPLAR

машинисткага диктовать этмек керек! Буларны тюшонсем, делиреджек алга келем. Янью элифбеге озюм чевириген базы бир энть кыйметли классик эсерлеримизни текстерини исе, менден хырсызадылар (!!!) Бизим энть медений джеверлеримиз олар эдилер. Мен даа бурунггы эдебиятымызны айтмайым. Олар аман-аман эгиси "нетронутый клад" киби арабчалар!!!

Мен бу сонъки 20 йыл ичинде, ялынъыз оларны топладым (Истанбул, Каир, Александрия, Лондон, Лейден, Будапешт, Варшава, Ленинград, Москва китапхане ве архивлеринден топладым). Оларны янью рус орфографиясыннен азып чыкмагга беш дакъикъа биле вакътым олмады. Мен гедже-кундюз чабыштым. Башкъа ватанпервер, озь тарихини, озь медений зенгинлигини севген, оларны къорчаламагга истеген миллетлер бойле буюк ишке онларнен, юзлернен алимлерни айырыр эдилер. Озьбеклер, азербайджанлылар, къазан татарларында 50 йылдан берли юзлернен алимлер, музыкашынаслар, фольклористлер, эдебиятшынаслар чабышаар ве сонюна чыкканлылар. Бизим медений байлыгъымыз оларнын асабалыкларындан зенгин олганына бакъмадан, бизде 40 сенеден бу якъкъа ич бир кадър чыкмады...

Не къадар буюк фаджиа! Менде энди умют къалмады. Мен шимди, энть олмагъанда, Гаспринский, Челебизини, Джарфер, Озенбашлы, Шевкъи, Амди Герай, Къадризаде, Мемет Нузетлерини эсерлерини КЕ-

Арап элифбесини манастыша.

ЛЕДЖЕК НЕСИЛЬГЕ КЪАЛДЫРМАКЪ ИЧЮН ХАЯЛЛАНАМИ!!!

Самед Бургунлар, Хамза Хаким-задегер, Алимджан Ибраимовлар, Садриддин Айриялер, Мухтар Ауэзовлар бизим классикаризмизни къолларына сув къоймагга ярамайлар.

Къазах, азербайджан, озьбек, къазан татар яздыжылары, алимлери озьлерини классикарини эль устюнде тутып гурурланаар. Бизим хаин, джайль "яздыжыларымыз", "эдебиятчыларымыз" исе, озюмизини классикаризмизини эсерлерини дегиль, адаларны биле билмейлер!..

Селям иле: Эшреф.
Октябрь 2, 1977 с.

[...]Сизде, Льговское китапхане бардыр. Анда бар да, "Правда" газетасынын сентябрь айы комплектини тапып, 30 сентябрьде чыккъан нухасасынъ 4-нджи бетинде эрмени артисткасы Гоар Гаспарянни "караваны еше в пути" ады макъалесини окъу! "Караваны еше в пути" дегени: "Тыш мемлекетлерде яшаган эрменилернин карваналары окътамай Эрменистанга келелер..." демек.

Макъаленин сонюнда, ватанына 30 йыл эвель къайткъан Гаспарян шойле дей:

"Уже многие десяти тысяч семей (!!!) из 26 стран мира возвратились на родную землю (!!!). Комитет по устройству и при-

ему возвращающихся из-за границы армян при Совете Министров республики ежемесячно встречает и размещает сотни людей... И я глубоко убеждена, что рано или поздно свершится вековая мечта моего древнего народа: все земляки соберутся в Советской Армении. Караваны еше в пути"

Мен Тюркюнде яшаган бир бунчук миллион, Болгарияда сюйреклengen 100 бинь, Румынияда хорланган 50 бинь къырымлыны айтмайым. 33 йылдан берли гузрбет ерлерде ватанлары — Къырымга асрет олып яшаган, совет паспортлары олган заваллы къырымлыларнын совет Къырымында — озь ватанларында яшамагга акълары ёк!!!

Не ичюн зенгин эрмени алыш-веришчилерини эль къавуштырып къаршылайлар да, бизим халкыны ватанларында ямайлар?.. Чомадуровдан ве ондан да буюклерден ве энть буюктен мына нени сормакъ керек [...]

Селямнен: Эшреф .
Ноябрь 19, 1977 с.
Москва.

Айдер кадым!

[...] Октябрь айынын экинджи ярысында ве ноябрынниң биринджи ярысында Ленин китапханесинин, Москваның тышында (Подмосковьеде) янью къурулган газета болюгине коп къатнадым. Чокъ шейлер таптым. "Ант эткеннин авторы ольджюрильгенде, онъа багъышланып къара рамкалар ичинде, къазан татар газеталарында чыккъан къа-

ра саифелерни окъугъанда окур-окур агълаисын. Бойле газеталар "Ленинка" да эвельси ёкь эди, янью пейда олганаар.

Мен энди пек къартайдым. 6—7 айдан секиизджи онылыгъыма аякъ басаджакъман, олмасаем.

Мен олмасаем, бизим тарихымызга аит бу къадар зенгинликлер (эписи араб арифлеринен) эписи китапханелерде ятаджакълар ве чокъкъа бармай макулатурага бериле-джеклер! Буларны ойлансам, юрегим къан агълай, "не къадар бахытсыз миллет экенимиз, бу зенгинликлерини гъайып олджыгъыны коргеним ичюн, мен не къадар бахытсыз адам экеним" деп яныкълайым!

Озюнье ве айлене селям иле:
Эшреф агъанъ.

Ноябрь 23, 1977 с.

Айдер кадым!

Къысмет олса, ярын 24 ноябрь куню поезддан аянетли топракъкъа къайтамыз. Шимди отурган еримизден де тёньюадим. Асретли топракъкъа кетип, анда ольмеге де чарем ёкь.

Бу арам доньянын меним ичюн энди дады къалмады. Не якъкъа бакъсань, яан, яхшыгга козь юмув, яманни макътав. Черик миллиард, къой, бир миллион чобан.

Тарихни фальсификация ве илажри.

Языкь, языкь да, араб арифлеринен азылган ильмий-тарихий материаларыма языкь.

Йигирми йыллыкь эмегим, русча айткъанда, "на смарку" кетеджек. Меним киби беджериксиз, юваш эдебиятчы, тарихчы ичюн бундан да буюк фаджиа (трагедия) олурмы?

Улу, икътидарлы оджааларымнын чокъусы 28, 29, 35, 40, 43, 45, 46 яшларында эляк олдылар. Мен, ахмакъ, олар къадар эки ашап, о буюк затларымызнын яшайшыларыны, якъан ишлерини къой сююрелери киби джайль халкъымызга ве бир авуч яш ватанперверлеримизге аяллатып оламайып, козьлерини юмаджакъман...[...]

"...Ольдик, ольдик, къан, ирин, топракъ болдык... Коръмезмекен татарлыкь бир онъганлыкь?" деп шеит олган улу дайимизге:

"... Ольдик, догъру, къан, ирин, топракъ болдык, Халкъынъ битти, коръмейип, бир онъганлыкь" деп джевап бермеге меджбурмыз.

Селям иле...

Декабрь 21, 1977 с.
Ташкент.

Айдер кадычыгъым!

[...] Биз ноябрынниң сонъки куньлеринде эвге кельдик. Мен кене озюмни гузель дуймайым. Докторларга бакъынып джурем. 18 декабрде саба меним къардашларымдан Мерьям Озенбашлы (энть мешур миллет хадимлеримизден, бир чокъ тарихий, иль-

мий мақалелериниң ве олар джумлесинде "Кырымтатар фьаджисы" адлы мешур китапниң авторы Амет Озенбашының ве меним тизем Анифениң кызы) келип, мени ТашМИ-ге озюниң поликлиникасына алып кетти. [...]

Эгер мен ольсем, заваллы миллетиниң акыкьатен бахытсыз, бус-бутюн екъ олып кеткенде, тарихы биле къалмайджакъыны билеп окюнип олдажемим.

Бу мектюпни ТашМИ-ден язам.[...]

Сени олип къалам: Эшref.

Январь 11, 1978 с.

Москва.

Айдер!

Москвагъа, Айдын агъанъның эвине, 10 январьда, акъшам сзат 23-де этип кельдик. Самолет мени бир аз ерултты. Сабагаджек яхшы юкъладым. Бу мектюпни санъа энди 11 январьда, кунъяюз Москвадан язып башладым.

Корьениң киби кадым, бир йылдан берли организимм олюмен курешип келе.

Январь 12, 1978 с.

Москва.

Тюневин мектюбимни devam эттирип оламадым. Ятмакъ керек олды. Больницагъа бир къач куньден сонъ бараджагъым. Муст.

[78]

Тошref. "Бир бейитчик багъышлайым джаматкъы..."

[79]

Джем.лагерьден къайтып кельди. Магъа больницагъа кельди. Хабар чокъ, лakin язмага олмай. [...]

Эшref агъанъ.

Январь 13, 1978 с.

Москва.

Айдер кадычгъым!

Манъа ашагъыдаки суаллерге аджеле джевап бер:

1. Челеби Элинде къач къоранта кырымлы бар?
2. Оларның арасында прописка олгъанлар бармы?
3. Челеби Элине ильк кочип кельген татарлар анги йылы кельгенлер?
4. Кырымга (Челеби Элине) кельген сонъ, вьфат эткен кырымлылар олгъанмы?
5. Вьфат эткенлерни не ерге комьенлер? Шу койниң рус мезарлыгъының бир четини, екъса башкъа ергеми? Мусульман мезарлыгъы белки. Джума Эли (Золотое поле) койндедир "

* Мустедди Джемлев Э. Шемиз-задени ТашМИ-де зиярет эткени акъкъында лаф кете.
 - Бу ерде Ислам-Терек (Киров) районшпакки Джамал (Золотое поле) коло кысыкъша лаф кете.

[79]

Январь 26, 1978 с.

Москва.

Озюниң Айдерим!

Меним вазиятим агъыр. Энь яхшы больницада меним хастадыгъымны тюрлю аппаратаар, рентгеннен ве иляхренен тешкерелер. Пек зайыфлагъаным ичюн (25 кило аздым), операция япмай туралар. Иштиам екъ. Ич бир шей ашамагъа истемейим, ашсам къусам. Пек чекишем, Айдер. Саиде аптень, Айдын, Вильдан башымынъ уджундан кетмейлер. Мен оларгъа айттым ве Ризагъа яздым: "Мен ольсем, ич зый-чув этмей, мени ватаньма алып кетип, Акъ-Чора (Долинное) мезарлыгъына комюница" дедим.

"Эгер халкъымның бахты болып, ольмей бир къам йыл да ашсам, сонинъ киби, Риза киби ватанпервер талебелеримниң ярадымынен ишимниң сонъуна чыкъар эдим" деп хайлаанып яшарым. [...]

Айды, Айдер кадым, сизлерге сагълыкъ истеп къалам. Мектюп язмага да меджалым екъ.

Селямен: Э. агъанъ.

* Риза Фьзыл

[79]

Февраль 13, 1978 с.

Москва.

Айдер огълум!

Сениң 9-нда язгъан мектюбинъни де бугунъ 13 февральда алдым.

Мен пек агъыр хастам, Айдер. Бир айдан берли Москвада эвде ятам. Пек зайыфлангъаным ичюн докторлар операция этмеге сакъиналар. 28 кило аздым. Аш ашап оламайым. Ашагъанымны къусам. Чешит *обследованиелер* яптылар. Вазиятим пек агъыр!

Бугунъ санъа тюневин язгъан бир шиirimни ёллайым.
 Язгъаным киби ёллайым. Тюсетмеге такъатым, чарем екъ. Сакъла! Озюмде копиясы да къаламады".

Ич кимсеге окъума, костьтерме! Копиясыны берме! Белки бир кунъ, не бермеген ала, керек олуур.
 Ихтимал, бу меним сонъгъы шиirimдир! Вильдан санъа меним янъы китабымдан 3 нуска джиберген эди. Алдынъы, амаданъмы, язмадынъ!

Мен язмасам да, сен мектюп сыкъ яз! Белки бир даа корюшемиз. Залым фелек! Залым дюнья!

Селям иле: Эшref аганъ.

Эшref Шемиз-задениң агъына ант фото-решимлер шайр къорантасының шахсий архивинден алдыды.

"Юргеним" серлехалы шийр акъкъында лаф кете. (А.Э.)
 - Бу эсвер о зып бутюн акъкъында ерме егер. Шу шийриниң КГБ хастаханасынъ "тюрлюликъ" ичюн изьлесе керек. Шу шийриниң дае рус хастаханасынъ биресе шийриниң архивине сакъылып къалганы болар. Ильк деда "Ленин Фьфраты" гда шийриниң огълу В. Шемиз-заде тарфыдан держе эттирилген эди.

[79]

Kaynakça

- Fazıl, R., Nagayev, S. (2001). *Kırımtatar edebiyatinin tarihi kiska bir nazar. simferopol: Kırım Devlet Okuv-Pedagogika Neşriyatı*, s. 321-328.
- Kurtnezır, Z. (2014). *Kırım tatar edipleri*. Simferopol: Kırımdevokuvpednesir Nesriyatı, 2014, s. 125.
- Şemizade, E. (1993). *Közyaş divar (poema-destan)*. Akmescit: Tavriya Neşriyatı.
- Şemizade, E. (1998). Yüregime. *Yıldız Dergisi*, 5, s. 55-57.
- Şemizade, E. (1998). *Eşref şemizade'nin ayder emirov'a yazdığı mektuplar*. *Yıldız Dergisi*, 5, s. 60-74.
- Maşkaraoğlu, S. (2023). *Kırım tatar türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Maşkaraoğlu, S. (2024). Kırım tatar şairi Eşref Şemizade. *Milli Mecmua*, 37, s. 123-133.
- Keskin, K. (2015). *Kırım tatar türklerinin kültürel hayatı (XX. yüzyıl ve sonrası)* (Tez numarası: 417677, [Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- URL 1: <https://www.qha.com.tr/guncel/kirim-tatarlarinin-milli-sairi-esref-semizade-116-yasinda-490438> (18.10.2024)
- URL 2: https://rus4all.ru/authors/emirov_ayder/(18.10.2024)
- URL 3: https://kiriminsesigazetesi.com/kozyas-divar-destani-esref-semizade/#google_vignette (18.09.2024)

Expanded Summary

Crimean Tatar literature has a rich accumulation as a reflection of the cultural and social struggles that the people have experienced throughout historical processes. Within this accumulation, the poets of the Soviet Union period and the years of exile have a special place in the people's memory. Eşref Şemizade, one of the leading names of this period, is a literary figure who deeply reflects both individual and social emotions with his works.

Eşref Şemizade was born on 21 June 1908 in the city of Kezlev. He spent his childhood in the rich cultural texture of Crimea. After completing his primary education at the Junior High School, he studied at Sovpartşkola in Akmescit, one of the important educational institutions of the period. Şemizade started her literary career with her first poems published in 1923 and made a name for herself in a short time. Graduating from the Literary Script Faculty of the Cinema Institute in Moscow added a new dimension to his literary life. Since Eşref Şemizade's first poems, the difficulties experienced by his people, exiles and the effects of these processes on individuals have been reflected in his works.

The letters that Eşref Şemizade wrote to Ayder Reşatovic Emirov while he was being treated in the hospital in Moscow reveal his devotion to his people and culture. These letters were published in the 5th issue of Yıldız Magazine in 1998. In the letters, the identity problems experienced by the Crimean Tatar people after exile, the danger of

forgetting cultural values and the efforts to preserve these values are discussed. In his letters, the poet included his concerns about the injustices, exiles and the protection of cultural heritage faced by the Crimean Tatars during the Soviet Union. The lack of the people's right to live in their own land was discussed by comparing it with the return of the Armenian population to their homeland; This situation is depicted with anger and disappointment in Şemizade's works.

Eşref Şemizade is not only a poet, but also a public leader and culture bearer. His works and letters kept the memory of the Crimean Tatar people alive and strengthened the ties that held them together. These efforts of his have inspired new generations to continue the literary and cultural heritage of his people.

Eşref Şemizade's life and works are an example of resistance and devotion not only for Crimean Tatar literature but also for world literature. His works serve as a bridge that carries the pain of the past and the hopes of his people to future generations. Şemizade contributed to the struggle for cultural independence by preserving the historical memory of her people with a literary language.